

בארה של תורה

מאוצרותיו של הרב ראובן גולן שליט"א
מח"ס "בארה של תורה", "רביד הזהב" על הל' שבת, ו"לפלגות ראובן" על הל' פסח ויו"ט

העלון יו"ל ע"י מוסדות "דרכי תורה" - רחובות
לע"נ גליה בת עובדיה אהרונים ע"ה
אריאלה חיה בת אהובה רוזנפלד ע"ה

גליזין 942

פרשת
מטות מסעי

דוא"ל להערות
ורשימת תפוצה:
rg5740@gmail.com
051-8410805

אם יחיד החריב – יחיד יכול לכנות

אנו נמצאים בתקופת בין המיצרים שבה מתאבלים על בית המקדש שנחרב בעונ שנת חינוס.

בספר "זהב משבא" מובא דיוק נפלא ששמע המחבר רבי משה שמואל שפירא ראש ישיבת באר יעקב מהמשיגי רבי יחזקאל לווינסטיין על דברי רבנו יונה (שערי תשובה, שער שלישי אות ע"ט) לגבי הלאו של "לא תשנה את אחיך בלבבך".

רבנו יונה מדגיש כי הוחרגו "לחסיד" מנפשנו את מידת השנאה. המשיגי דייק מלשון זו יסוד מבחיל: שלא כפי שרגילים לחשוב שהמצווה היא רק שלא להכניס שנאה חרשה ללב, הלשון "לחסיד" מלמדת שהשנאה כבר נמצאת שם מטבעה. לב האדם מוכן ומוזמן מעצמו לשנאת חינוס, והעבודה שלנו היא לחסיד אותה באופן אקטיבי.

המשיגי הוכיח זאת מהמציאות היומיומית: כאשר הדרך חלקה מקדש ושלג, ואדם עובר ונופל בצורה מביכה, התגובה הטבעית של הרוב היא לפתוח בצחוק. לעומת זאת, אמא שתראה את בנה נפל כך בודאי שלא תצחק אלא תרוץ בבהלה ותשאל "בני, האם קרה לך דבר?". ההבדל הוא פשוט: לו היה זה בן אהוב, היינו נחרדים. הצחוק חושף שבשורש הלב קיימת אדישות ואף שמץ של שנאה מובנית לזולת, המונעת מאיתנו להרגיש את כאבו.

וכאן עולה השאלה המתבקשת: כיצד נדרש כל אחד מאיתנו לתקן את השנאת חינוס שבלבו כדי להביא גאולה, וכי יש בכחו של אדם יחיד לתקן עוון זה ובכך להביא את הגאולה ולחזיש את בניין בית המקדש, בשעה שדורכים עדיין שרידים בחטא זה?

התשובה לכך טמונה בשורש החרבן עצמו. חז"ל לימדונו במסכת גיטין (נו), א' שבית המקדש חרב בעונ שנת חינוס, והגמרא תולה זאת במעשה של קמצא ובר קמצא. מכאן מוכח כוחו העצום של הפרט: כשם שנאתו של יחיד אחד החרבה את הבית, כך תיקון החטא אצל יחיד אחד בכוחו להביא לבניינו מחדש!

הרב שפירא מביא ראיה מבחילה לכוחו של היחיד מדברי תרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק בישעיהו (נט, טו): "וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע". התרגום מסביר כי גלוי לפני דקב"ה שאין אף אדם שיקום ויבקש רחמים על עם ישראל, ומשום שאין אפילו אדם אחד כזה הישועה מתעכבת. לו היה נמצא אדם אחד בלבד שיקום ויתפלל כראוי על עם ישראל, הם היו נושעים באופן מיידי!

יסוד זה מופיע גם בתרגום יונתן על פרשת התוכחה בחומש דברים (כז, טו). שם מתואר שכאשר משה רבנו פתח בדברי התוכחה, הזדעזעו שמים וארץ, השמש והירח חשכו, ואבות העולם עמדו מקבריהם וזעקו בחרדה: כיצד יוכלו בנינו לסבול קללות אלו? החשש הגדול ביותר שלהם היה שלא יקום אדם אחד שיתפלל ויגן עליהם. שוב מוכח שאילו היה נמצא אדם אחד ויחיד שמתפלל על הכלל, כלל ישראל היו ניצולים מן התוכחה.

כשמרחב המחיה הופך למרחב רוחני

בפרשתנו בני גד ובני ראובן מבקשים ממשה רבינו להתיישב בעבר הירדן המזרחי בגלל ה"מקנה הרב" שהיה להם. משה מגיב בחריפות ומציב להם תנאי נוקשה – הם יעברו לפני בני ישראל למלחמה, ורק לאחר כיבוש הארץ יוכלו לשוב לביתם.

מדוע החמיד משה כל כך, וגם התעקש על תנאי כפול ומכופל?

רבי משה פיינשטיין מסביר בספר 'דרש משה' שמשו רבינו חשש שמא המגיע של בני גד ובני ראובן נובע משיקול חומרי גרידא. הוא דאג שמא הם מחפשים חיים קלים ונוחים יותר מבחינה כלכלית, תוך התנערות מהשאיפה הרוחנית של כניסה לארץ הקדושה.

אולם, האמת הייתה שונה לחלוטין. בני גד ובני ראובן החזיקו בכוונות טהורות לשם שמים. מחשבתם הייתה שכיוון שיש להם מקנה רב ובאזור זה קל יותר להתפרנס בטדחה מועטת, הם יוכלו לפנות את עיקר זמנם ומרצם כדי לעסוק בתורה ובמצוות. הפרנסה דקלה לא הייתה עבורם יעד לחי עצלנות, אלא אמצעי לפנות ראש ולב לעבודת ה'.

לכן קבע משה רבינו את התנאי: אם תעמדו בדיבורכם ותצאו חלוצים למלחמה, תוכיחו שמחשבתכם אכן טהורה ולשם שמים.

כאן מגלה ה"דרש משה" יסוד רוחני עצום בנוגע לאופיה של קדושת עבר הירדן. כי הגה ישנו הבדל מהותי בין ארץ ישראל לבין עבר הירדן: לארץ ישראל עצמה ישנה קדושה עצמית שהטביע בה הבורא. עבר הירדן, לעומת זאת, אינו קדוש מצד עצמו. הוא שואב את קדושתו אך ורק מכוח הכלל של "כל המקום אשר תדוך כף רגלכם בו". כלומר, האנשים שגרים שם הם אלו שמקדשים את המקום במעשים.

כאשר בני גד ובני ראובן קיימו את התנאי הוכיחו הם בכך שמעשיהם לשם שמים, וכיון שהצפצם ומגמתם לקדושה, ראויים הם שיינתן להם עבר הירדן כדי לקדשו ולהחזיל בו את קדושת ארץ ישראל. אולם, אילו היו נכשלים במבחן ולא מקיימים את התנאי, הרי שהדבר מוכיח שאין כוונתם לשם שמים וממילא המקום לא היה מתקדש ולא היו ראויים הם שיינתן הוא להם, כי דקב"ה חפץ שעם ישראל ידור דווקא במקום קדוש כדי שידורו "גוי קדוש".

אליעזר בן מוסאל ליפמן ז"ל
אורי יצחק בן הלח בבני ז"ל

הגן בן צבי ורחל דוידוביץ ז"ל
פנינה בת שרה כהן ע"ה

אהוד חיים בן יהודית מרחבי ז"ל
אורית בת סגולה לרזי ע"ה

שלום בן גמילה
מוסא שוואר ז"ל

יששכר בן יהודה חובשי ז"ל
שמעון בן ציון זרקא ז"ל

המסר הנלמד מכך הוא שהאדם נוטה לעיתים קרובות לחשוב שהסביבה שלו, מקום העבודה שלו או העיסוקים הגשמיים שלו מונעים ממנו להתקדש. ה"דרש משה" מלמד אותנו מסר הפוך ומעצים: הקדושה אינה תלויה רק בנתונים הטבעיים של המקום, אלא היא תלויה בך ובמעשיך. כאשר אדם מחפש רוחחה כלכלית או נוחות גשמית, השאלה המכרעת היא – מדי המטרה? האם המטרה היא שקיעה בחומרות, או שמא המטרה היא להשיג שקט נפשי וזמן פנוי כדי להתעלות בעבודת ה', בלימוד התורה ובגמילות חסדים?

אם נשכיל להפוך את העיסוקים הגשמיים שלנו לאמצעי לעבודת ה', אנו ניקח את ה"עבר הידון" הפרטי שלנו ונכניס לתוכו את קדושת התורה והמצוות ובכך נהפוך אותו לדבר נעלה וערכי בדיוותו אמצעי לעבודת ה'.

פוליסת הביטוח של הזקנים: סוד ההתנדבות של שבטי עבר הירדן

במהלך המשא ומתן המפורסם בפרשתנו, בני גד ובני ראובן מקבלים עליהם את תנאו של משה רבינו לעבוד חלוצים לפני המחנה. אולם, כאשר מתבוננים בלשון תשובתם, נתקלים בכפילות לשון תמורה ומדיקת: "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי גֵד וּבְנֵי רְאוּבֵן... יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אָמַר מֹשֶׁה... טַפְנוּ נָשִׁינוּ... וְעִבְדִּי יַעֲבֹדוּ כָּל חַלּוּץ צֶבָא... כַּאֲשֶׁר אָמַר דָּבָר".

מדוע הם כופלים את דבריהם? ומדוע בחלק הראשון הם משתמשים במילה "מצווה" ובחלק השני במילה "דובר"?

כדי ליישב את התעלומה, המהיר"ל דיסקין פותח במדרש חז"ל מבהיל על הבטחתו של משה רבינו לשבטים הללו. משה אמר להם: "וְנִכְבְּשָׁה דְּאָרְךָ לִפְנֵי ה' וְאַחֲרֵי תִשְׁכְּרוּ". חז"ל מרגישים כי המילים "ואחר תשכרו" לא היו רק הנדחה, אלא הבטחה נבואית ופוליסת ביטוח חקוקה בסלע: אף אחד מלוחמי בני גד ובני ראובן לא ימות במלחמה!

ואכן, הבטחתו של משה התקיימה במלואה. לאורך 14 שנות כיבוש וחלוקת הארץ, שבו כולם לביתם בריאים ושלמים, ללא חלל אחד, כמאמר הכתוב "ותגזרו אומר ויקם לך".

על רקע זה, מגלה המהיר"ל דיסקין את העומק הטמון בכפל הלשון. השבטים לא דיברו על קבוצה אחת של לוחמים, אלא על שתי קבוצות נפרדות לחלוטין: הקבוצה הראשונה – הצעירים הראויים לצבא ("כאשר אדוני מצווה") – מדובר על הגברים בגילאי 20 עד 60, המחויבים על פי דין התורה לצאת למלחמה. עליהם אמרו השבטים: הם יעשו את מה שאתה מצווה אותם, מתוקף חובתם המוחלטת. הקבוצה השנייה – הזקנים הפטורים מהצבא ("כאשר אדוני דובר") – המילים "חלוץ צבא" מתפרשות כאן מלשון "חליצה" – אלו שחלצו את נעלי הצבא, קרי, הזקנים מעל גיל 60 שכבר נפלטו מזובת השירות והיו חופשיים לנפשם.

כאן חושפים השבטים הפתעה עצומה למשה רבינו: גם הזקנים שלנו, שאינם חייבים לצאת למלחמה, הולכים להתנדב ולצעוד אל חזית הקרב!

מדוע שהזקנים ירצו לצאת למלחמה מסוכנת שאינם חייבים בה? מסביר המהיר"ל דיסקין: דווקא בגלל שהם שמעו את מה שמשה "דובר" – את אותה הבטחה נבואית שכל מי שיעבור את הירדן ויילחם מובטח לו לשוב חי. הזקנים הבינו שיש להם כאן הזדמנות פז נדירה: לזכות במצווה העצומה של כיבוש ארץ ישראל, כשהם מצוידים בהגנה שמימית מוחלטת שמבטיחה להם אריכות ימים לפחות לעוד 14 שנה! לכן, הם יצאו אל הקרב בחשק ובהתלהבות גדולים אף יותר מהצעירים.

דבריו של המהיר"ל דיסקין מעניקים לנו תובנה עמוקה על היחס שלנו למצוות לעיתים, האדם נמנע מלעשות מעשים טובים, מלהתנדב לטובת הכלל

או מלהשקיע בלימוד תורה מפני "פחדים" שונים ומשונים: חשש מפני הפסד כספי, פגיעה בנחוצות או מחסור בזמן.

הזקנים של בני גד ובני ראובן מלמדים אותנו פרק בראייה רוחנית נכונה. ברגע שהם שמעו הבטחה אלוהית המנטרלת את הסיכון, הם לא נשארו לשבת בכורסה הנוחה בעבר הירדן; הם רצו בהתלהבות לחטוף את המצווה.

עלינו לזכור את הבטחת התורה המלווה אותנו תמיד: "שלוהי מצווה אינן ניזוקין". כאשר נפתחת בפנינו הזדמנות לעשות חסד, להוסיף שיעור תורה או לחזק את הקהילה, עלינו להשליך מעלינו את החששות, לנצל את ההגנה הרוחנית שהתורה מעניקה לנו, ולרוץ לעשות את רצון השם מתוך שמחה וחשק.

מלכודת הגעגוע והסוד שעוצר את היצר

בפרשת מסעי אנו מצטווים על מצוות עדי מקלט עבור רוצח בשגגה. כשמעיניים בפסוקים, מתגלה כפילות מעניינת: מצד אחד, פשט הכתובים מראה שעדי המקלט נועדו להציל את הרוצח מיד גואל הדם, כפי שנאמר: "והיו העדים לכם למקלט מנואל ולא ימות הרוצח". התורה אף מחייבת את בית הדין לחזק את הדרכים, להציב שילוט "מקלט מקלט", וללוות את הרוצח כדי שלא ייפגע בדרך.

מצד שני, התורה נוהגת ברוצח ביד קשה ומחמירה ביותר: הגלות היא חובה גמורה. אפילו אם גואל הדם מוחל, או שהרוצח מוכן לשלם ממון רב ככופר כדי לפדות את עצמו – התורה אוסרת זאת לחלוטין ואומרת "ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלט". יתרה מכך, התורה מקפידה שברגע שהרוצח נכנס לעיר המקלט, אסור לו לצאת ממנה בשום אופן, אפילו לא לדבר מצווה, להצלת ממון, או לעדות נפשות. אם יצא – דמו בראשו וניתן להורגו.

מדוע החמירה התורה כל כך באיסור היציאה מעיר המקלט?

התשובה נוגעת בנכבי נפש האדם. ברור שהרוצח בשגגה מתגעגע מאוד לביתו, למשפחתו, לעירו ולנחלתו. הטבע האנושי עלול לדרוך אותו להסתכן, "רק לשעה קלה", לצאת ולבקד את קרוביו.

כדי למנוע ממנו ליפול במלכודת הגעגועים הזו, הציבה לו התורה חומת הרתעה מבהילה: ברגע שאתה יוצא מגבול עיר המקלט – התורה מתירה את דמך לחלוטין לכל אדם, ולא רק לגואל הדם! חומרת העונש הזו נועדה לשמש "משמרת" וחומה עבודה, שכן רק פחד מוות ממשי מסוגל לעצור את האדם ולגרום לו לשלוט בדחפיו ובגעגועיו.

מתוך מבנה נפשי זה של עיר המקלט, מגלה ה"ברכת פרץ" יסוד רוחני עצום לעבודת השם של כל אחד מאיתנו.

אף על פי שעיקר מצוות ידאת ה' היא "ידאת הרוממות" (התפעלות מגדולת הבורא), מכל מקום אנו מוכרחים להשריש בקרבנו גם את ידאת העונש. כי בשעות שבהן היצר הרע מתגבר, או כשהתאוות הגשמיות מטמטמות את הלב ומערפלות את השכל והרגש הרוחני – הדיבורים הגבוהים על "רוממות" אינם מספיקים. בזמנים של ניסיון קשה, האדם נהיה מגושם ודואה לגעד עיניו רק את תאוות העולם הזה.

הכלי היחיד שיכול לעצור את האדם באותם רגעים ולבלום אותו מן החטא הוא הפחד המחשי והישיד מפני העונש. ידאת העונש היא זו שיוצרת את ה"משמרת" בלב, מרעידה את הנפש, ומאפשרת לאדם לעצור רגע לפני הנפילה.

אנו למדים מדברים אלו מסר נוקב: אל לו לאדם לסמוך אך ורק על הרגשות הרוחניים הגבוהים והנעלים שלו בימי שגרה. עלינו לבנות בתוכנו חומות הגנה והרתעה עצמיות.

כשם שהתורה הציבה לרוצח בשגגה גבולות נוקשים ומפחידים בעיר המקלט כדי להציל את חייו הגשמיים, כך עלינו להשריש בלבנו את ידאת העונש והירידה הברורה שיש דין ויש דין, כדי להציל את חיינו הרוחניים ברגעי המשבר, ולשוב בתשובה שלמה לפני בורא עולם.

שיעורי השיעורים של הרב ראובן גולן שליט"א בביהמ"ד "דרכי תורה"
ימים א' ג' ד' – חלכות כשרות המטבח (לאחר ערבית בצאת הכוכבים)
יום שלישי | "כמויות הבר" | חלכות איסור והיתר | 20:30-21:30
יום רביעי | טוהר בית וזכף חלכה למעשה | חלכות שבת | 20:30-21:30
יום חמישי | שיהיה על פרשת השבוע | 17:20-18:00
שבת קודש | גמרא "מסכת מגילה" | 16:15-17:00
שבת קודש | חלכות שבת | 17:00-17:30
שבת קודש | אור החיים הקד' | כ-20 דקות לפני צאת השבת

שיעורי הרב ראובן גולן במגוון נושאים
ביקור הלשון בטל' 0733-71-81-56

שזתפות בזיכרי הרבים של "בארה של תורה!"
הפזת שבועית בלעדי: הקדשת הגיליון מולו לברכה,
להפאזה או עילוי נשמה 250 ש"ח.
הקדשה אישית (במסגרת ייעודית): 50 ש"ח.
לפרטים ניתן להתקשר או לשלוח הודעת טל - 053-4514677